

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης,
Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανε-
πιστημίου Θεσσαλονίκης

Αθανασία Χατζησαββίδου,
Γλωσσλόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αγγελική Σακελλαρίου, Ερευνήτρια
Γ' βαθμίδας του Κέντρου Ελληνικής
Γλώσσας

Θεόδωρος Νημάς, Σχολικός Σύμ-
βουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης

Ιωάννης Μπασλής, Φιλολόγος, Εκ-
παιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλέξανδρος Νικολαΐδης,
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστι-
τούτου

Ναπολέων Μήτσης, Πρόεδρος του
Τμήματος Β/θμιας Εκπαίδευσης του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Φώτιος Καβουκόπουλος,
Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ**

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια

2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων

2.2.1.α:

«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή

υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υ-
πεύθυνοι Έργου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγι-
κού Ινστιτούτου

Γεώργιος Χαρ. Πολύζος
Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75%
από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Τα-
μείο και 25% από εθνικούς πό-
ρους.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:
Ζαχαρίου Ελένη-Σπυριδούλα,
Εκπαιδευτικός
Καραβοκύρη Ελισσάβετ,
Εκπαιδευτικός
Κρυσταλλίδη Λήδα-Ευφροσύνη,
Εκπαιδευτικός

Επιμέλεια:
Ζαχαρίου Ελευθερία, Ασκούμενη
Δικηγόρος
Πουρσαλίδου Κλεονίκη, Γραφίστρια

Επιστημονικός υπεύθυνος:
Βασίλης Κουρμπέτης, Σύμβουλος Α΄
του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ

Υπεύθυνη του έργου:
Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής

Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος
Γκυρτής, Δρ. Πληροφορικής

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Αθανασία Χατζησαββίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά

Γράμματα

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

ΤΟΜΟΣ 5ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

3. ΤΟ ΡΗΜΑ ΚΑΙ Η ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ

- **Η λειτουργία της ρηματικής φράσης**
- **Διαθέσεις και φωνές, χρόνοι, εγκλίσεις και τροπικότητες, το ποιόν ενέργειας, το πρόσωπο: οι σημασίες τους**
- **Τα στοιχεία της ρηματικής φράσης**

3.1. Ορισμός - Λειτουργία

Το ρήμα αποτελεί από συντακτική άποψη το κεντρικό στοιχείο πάνω στο οποίο στηρίζεται η πρόταση της νέας ελληνικής. Με αυτό εκφράζεται στον λόγο η ενέργεια ή η κατάσταση του υποκειμένου του ρήματος,

π.χ. Οι επιβάτες κατεβαίνουν από το λεωφορείο. Το ρήμα λειτουργεί ως στοιχείο που καθορίζει τον αριθμό και το είδος των άλλων γλωσσικών στοιχείων που συνδυάζονται με αυτό και παράλληλα θεμελιώνει το μήνυμα που δίνεται από την πρόταση, π.χ. Εργάζεται στο κατάστημα του θείου του, αλλά Συνεργάζεται με τον θείο του.

Η ρηματική φράση είναι το λεκτικό σύνολο στο οποίο συνδυάζεται το ρήμα με τα στοιχεία που το συμπληρώνουν (αντικείμενο, κατηγορούμενο, επιρρηματικά στοιχεία), π.χ. Ο Παύλος ακούει ραδιόφωνο. Μπορεί να αποτελείται και μόνο από το ρήμα, π.χ. Η Ζωή παίζει. Πολύς φορές οι λέξεις που αποτελούν τη ρηματική φράση δένονται νοηματικά τόσο στενά μεταξύ τους που μπορούν να αποδοθούν και με ένα

ρήμα, π.χ. Ο Σωτήρης νιώθει πλήξη → Ο Σωτήρης πλήττει. Η ρηματική φράση λειτουργεί ως το στοιχείο που διευκρινίζει, επεξηγεί και ολοκληρώνει το νόημα που δίνεται σε μια πρόταση.

3.2. Το ρήμα και τα παρεπόμενά του

Τα παρεπόμενα του ρήματος είναι οι διαθέσεις, οι φωνές, οι χρόνοι, οι εγκλίσεις, το ποιόν ενέργειας, οι αριθμοί και τα πρόσωπα. Στην ενότητα της Μορφολογίας του ρήματος (σσ. 47-56, Γ' τόμος) παρουσιάζονται και αναλύονται στον βαθμό που εξυπηρετούν κυρίως την κατανόηση του σχηματισμού των μορφολογικών τύπων του ρήματος. Εδώ παρουσιάζονται και αναλύονται με σκοπό

να γίνει κατανοητή η λειτουργία τους στη Σύνταξη.

α. Διαθέσεις και φωνές

Οι φωνές είναι οι ομάδες μορφολογικών τύπων των ρημάτων της νέας ελληνικής, ενώ η διάθεση ορίζεται ως η ιδιότητα του ρήματος με την οποία φαίνεται αν το υποκείμενο ενεργεί ή παθαίνει ή βρίσκεται απλώς σε μια κατάσταση. Οι φωνές είναι δύο (ενεργητική και παθητική), ενώ οι διαθέσεις είναι τέσσερις (ενεργητική, παθητική, μέση και ουδέτερη). Από τους ορισμούς αυτούς φαίνεται ότι οι μεν φωνές αποτελούν χαρακτηριστικό της Μορφολογίας του ρήματος, ενώ οι διαθέσεις χαρακτηριστικό της Σύνταξης και της Σημασιολογίας.

Μολονότι οι όροι «ενεργητική» και «παθητική» συμπίπτουν στις διαθέσεις και τις φωνές, αυτό δε σημαίνει ότι συμπίπτουν πάντα και οι μορφολογικές με τις σημασιοσυντακτικές κατηγορίες. Έτσι, υπάρχουν ρήματα που εμπίπτουν στην ενεργητική φωνή, αλλά ανήκουν στην παθητική ή στη μέση διάθεση, π.χ. παθαίνω, λιώνω, ξαπλώνω, και άλλα που εμπίπτουν στην παθητική φωνή, αλλά ανήκουν στην ενεργητική διάθεση, π.χ. έρχομαι, ανέχομαι, δέχομαι κ.ά.

- **Ενεργητική διάθεση έχουν τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο ενεργεί. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται ενεργητικά, π.χ. Ο διευθυντής του σχολείου επιβραβεύει τρεις μαθητές. Τα ενεργητικά ρήματα διακρίνονται σε μεταβατικά και αμετάβατα.**

Μεταβατικά ονομάζονται τα ρήματα που δείχνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου πηγαίνει (μεταβιβάζεται) σε ένα πρόσωπο, ζώο, κατάσταση ή πράγμα, π.χ. Η Βασιλική κόβει πατάτες. Αμετάβατα ονομάζονται τα ρήματα που η ενέργεια του υποκειμένου τους δεν πηγαίνει (δε μεταβιβάζεται) πουθενά, π.χ. Τα παιδιά παίζουν. Ορισμένα ενεργητικά ρήματα χρησιμοποιούνται στον λόγο άλλοτε ως μεταβατικά και άλλοτε ως αμετάβατα, π.χ. Η Ζωή σπουδάζει Φιλοσοφία (μεταβατικό), αλλά Η Ζωή σπουδάζει στο εξωτερικό (αμετάβατο). Η ενεργητική διάθεση χρησιμοποιείται πιο συχνά από ό,τι η παθητική και κυρίως στον καθημερινό προφορικό λόγο και στον μη επίσημο γραπτό.

- **Παθητική διάθεση** έχουν τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο παθαίνει κάτι, π.χ. Η Φρόσω **αδικήθηκε** από τις φίλες της. Αυτός ή αυτό που προκαλεί το πάθημα άλλοτε παραλείπεται, Ο δάσκαλος **ζαλίστηκε**, και άλλοτε εκφράζεται από μια φράση που αρχίζει με την πρόθεση από και σπανιότερα με τη με, π.χ. Ο δάσκαλος **ζαλίστηκε** από τις φωνές. Η φράση που αρχίζει με το από (ή με το με) ονομάζεται ποιητικό αίτιο. Η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται, όταν ο ομιλητής θέλει να δώσει έμφαση στο αποτέλεσμα της ενέργειας, σε αντίθεση με τη χρήση της ενεργητικής διάθεσης, με την οποία δίνεται έμφαση στην ενέργεια του ρήματος, αλλά και στον δράστη της ενέργειας, π.χ. Οι τελικοί βαθ-

μοί δικαίωσαν τους φοιτητές (ενεργ.), αλλά Οι φοιτητές δικαιώθηκαν από τους τελικούς βαθμούς (παθητ.). Η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται κυρίως στον γραπτό λόγο σε ύφος τυπικό και ουδέτερο. Πολύ συχνή είναι επίσης η χρήση της στον ειδησεογραφικό δημοσιογραφικό λόγο.

- **Μέση διάθεση** έχουν τα ρήματα τα οποία δείχνουν πως η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο επιστρέφει στο ίδιο. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται μέσα, π.χ. Η Χριστίνα χτενίζεται προσεκτικά. Είναι δυνατό όμως να έχουμε μεση διάθεση, αλλά να μην εκτελεί την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα το ίδιο το υποκείμενο, αλλά κάποιος άλλος για λογαριασμό του υποκειμένου, π.χ. Ο κλητήρας του σχολείου μας κουρεύε-

ται στον κουρέα της γειτονιάς του. Τα μέσα ρήματα που δείχνουν πως η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο επιστρέφει άμεσα στο ίδιο ονομάζονται αυτοπαθή, π.χ. Η Σοφία λούζεται, ενώ αυτά που δείχνουν ότι γίνεται μια ενέργεια κατά την οποία αλληλοεπηρεάζονται δύο ή περισσότερα υποκείμενα ονομάζονται αλληλοπαθή, π.χ. Ο Τάκης και ο Κώστας τηλεφωνιούνται συχνά.

- **Ουδέτερη διάθεση έχουν τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε παθαίνει κάτι, απλώς βρίσκεται σε μια κατάσταση. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται ουδέτερα, π.χ. Ο Παύλος κοιμάται πολύ.**

β. Οι χρόνοι

Οι χρόνοι είναι μορφολογικοί τύποι του ρήματος, με τους οποίους δηλώνεται πότε γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι χρόνοι είναι τριών ειδών: α) οι παροντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται στο παρόν (ενεστώτας και παρακείμενος), β) οι παρελθοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι έγινε στο παρελθόν (παρατατικός, αόριστος και υπερσυντέλικος), και γ) οι μελλοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον (εξακολουθητικός μέλλοντας, συνοπτικός μέλλοντας και συντελεσμένος μέλλοντας). Οι παραπάνω χρονικές σχέσεις δηλώνονται κυρίως στην οριστική. Η χρονική στιγμή στις κύριες προτάσεις ορίζεται σε σχέση με τον χρόνο που εκφωνείται ο λόγος. Με τους μορφολογικούς τύπους του ρήματος που δη-

λώνουν χρόνο δηλώνεται ταυτόχρονα και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η πράξη που σημαίνει το ρήμα σε σχέση με τη διάρκειά της. Για το χαρακτηριστικό αυτό βλ. πιο κάτω, στην ενότητα για το ποιόν ενέργειας του ρήματος, σ. 39-41, Ε' τόμος.

➤ Η σημασία των χρόνων στην οριστική

- **Παροντικοί χρόνοι**
- **Ο ενεστώτας**

Ο ενεστώτας δηλώνει κατά κανόνα ενέργεια που γίνεται στο παρόν συνεχώς ή επαναλαμβάνεται, π.χ. Οι διακοπές των μαθητών τα τελευταία χρόνια κρατούν δύο μήνες.

Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται επίσης:

α) Σε εκφράσεις που έχουν ένα γενικό, παγχρονικό ή αχρονικό, κύρος, όπως οι παροιμίες και τα γνωμικά. Τότε ονομάζεται γνωμικός ενεστώτας, π.χ. 'Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.

β) Σε αφηγήσεις που αναφέρονται σε πράξεις του παρελθόντος με σκοπό να δοθεί μεγαλύτερη ζωντάνια στην περιγραφή. Τότε ονομάζεται ιστορικός ενεστώτας, π.χ. 'Ήμασταν στον σταθμό και περιμέναμε το τρένο. Ξαφνικά έρχεται λαχανιασμένη η Αλίκη και μας ανακοινώνει το ευχάριστο νέο.

γ) Σε εκφράσεις οι οποίες δηλώνουν μια ενέργεια που παρουσιάζεται ότι θα γίνει στο μέλλον όπως-δήποτε, π.χ. Την επόμενη εβδομάδα αρχίζουν οι εξετάσεις.

- **Ο παρακείμενος**

Ο παρακείμενος δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που έγινε πριν από τη χρονική στιγμή κατά την οποία εκφωνείται ο λόγος, αλλά το αποτέλεσμά της εξακολουθεί να ισχύει και στο παρόν, π.χ. Η κυβέρνηση έχει επιβάλει νέους φόρους. Σε πολλές περιπτώσεις ο παρακείμενος αντικαθίσταται από τον αόριστο. Γι' αυτό μπορεί να θεωρηθεί και παρελθοντικός χρόνος, π.χ. Ο κ. Ιωαννίδης έχει ζητήσει πολλά από τους μαθητές του → Ο κ. Ιωαννίδης ζήτησε πολλά από τους μαθητές του. Η αντικατάσταση όμως αυτή δεν είναι δυνατό να γίνει σε όλες τις περιπτώσεις, π.χ. ενώ μπορεί να ειπωθεί στη νέα ελληνική η φράση: Άνοιξε ένα μαγαζί εδώ και δύο χρόνια, αλλά αναγκάστηκε να το κλείσει,

δεν μπορεί όμως να ειπωθεί η φράση: Έχει ανοίξει ένα μαγαζί εδώ και δύο χρόνια, αλλά αναγκάστηκε να το κλείσει. (Στα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται ότι δεν μπορεί να συνδυαστεί ο χρονικός προσδιορισμός του παρελθόντος με παρακείμενο, ενώ μπορεί να συνδυαστεί με αόριστο).

Ο παρακείμενος αντί του αορίστου χρησιμοποιείται συνήθως, όταν ο ομιλητής θέλει να δείξει ότι η χρονική απόσταση, η οποία χωρίζει τη στιγμή της πράξης που δηλώνει το ρήμα από τη στιγμή της αναφοράς στην πράξη αυτή, είναι μεγάλη, π.χ. Η Ελένη έχει εργαστεί σε βιβλιοπωλείο. Γενικώς πάντως, τα σημασιολογικά όρια μεταξύ του αορίστου και του παρακειμένου στη χρήση της νέας ελληνικής δεν είναι σαφή.

- **Παρελθοντικοί χρόνοι**

- **Ο παρατατικός**

Ο παρατατικός δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που γινόταν στο παρελθόν συνεχώς ή επαναλαμβανόταν σε τακτά διαστήματα, π.χ. Εκείνη τη χρονιά δούλευα σ' έναν διεθνή οργανισμό. Ο παρατατικός χρησιμοποιείται επίσης με πρόταση του θα, για να δηλώσει μια ενέργεια που δεν πραγματοποιείται είτε πρόκειται για το παρελθόν είτε για το παρόν είτε για το μέλλον, π.χ. Νόμιζα πως θα έφευγε σήμερα ο Γιώργος.

- **Ο αόριστος**

Ο αόριστος δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που έγινε και τελείωσε στο παρελθόν, π.χ. Ο σερβιτόρος καθάρισε όλα τα τραπέζια.

Ο αόριστος χρησιμοποιείται επίσης:

α) Σε εκφράσεις οι οποίες δηλώνουν ενέργειες που γίνονται στο παρόν, τις οποίες κατά κανόνα δηλώνει ο ενεστώτας. Χρησιμοποιείται σε γνωμικά και παροιμίες και ονομάζεται γνωμικός αόριστος, π.χ. Ο τρελός είδε τον μεθυσμένο και τον φοβήθηκε.

β) Σε εκφράσεις οι οποίες δηλώνουν ενέργειες που παρουσιάζονται ότι θα γίνουν οπωσδήποτε και γρήγορα στο μέλλον, π.χ. Στείλε μου μήνυμα εσύ κι εγώ αμέσως ήρθα.

- **Ο υπερσυντέλικος**

Ο υπερσυντέλικος δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που έγινε στο παρελθόν, πριν αρχίσει κάποια άλλη που επίσης έγινε στο παρελθόν, π.χ. Ο αντιπρόεδρος είχε φύγει, όταν τον ζήτησαν στο τηλέφωνο.

Ο υπερσυντέλικος χρησιμοποιείται επίσης:

α) Για να δηλώσει ότι κάποια ενέργεια έγινε στο πολύ μακρινό παρελθόν, χωρίς να συσχετιστεί αυτή με κάποια άλλη ενέργεια, π.χ. Κάποτε η αδελφή του Γιώργου είχε κερδίσει στο λαχείο. Στην περίπτωση αυτή ο υπερσυντέλικος μπορεί να αντικατασταθεί και με τον αόριστο, π.χ. Κάποτε η αδελφή του Γιώργου κέρδισε στο λαχείο.

β) Με πρόταση του θα, για να δηλώσει ότι κάποια ενέργεια δεν ολοκλη-

ρώθηκε, αν και θα ήταν δυνατό να είχε ολοκληρωθεί στο παρελθόν, π.χ. Κάθε λογικός άνθρωπος εκείνη την ώρα θα είχε φύγει. Ο Γιώργος όμως δεν έφυγε.

- **Μελλοντικοί χρόνοι**
- **Ο συνοπτικός μέλλοντας**

Ο συνοπτικός μέλλοντας δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που θα γίνει και θα τελειώσει σε κάποια μελλοντική στιγμή, π.χ. Αύριο το πρωί ο Αριστοτέλης θα σου φέρει τα αποτελέσματα.

Ο συνοπτικός μέλλοντας χρησιμοποιείται επίσης:

α) Αντί για ενεστώτα, για να δηλώσει μια επαναλαμβανόμενη ενέργεια, π.χ. Ο Περικλής κάθε μεσημέρι θα επιστρέψει από το σχολείο, θα

φάει, θα διαβάσει και θα δει τηλεόραση.

β) Σπανιότερα, σε βιογραφικές αφηγήσεις, αντί για αόριστο, π.χ. Ο καλλιτέχνης γεννήθηκε και σπούδασε στην Αθήνα. Στη συνέχεια θα ζήσει μερικά χρόνια στο Παρίσι. Θα μεγαλουργήσει όμως στο Βερολίνο.

- Ο εξακολουθητικός μέλλοντας**

Ο εξακολουθητικός μέλλοντας δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που θα γίνεται στο μέλλον συνεχώς ή θα επαναλαμβάνεται σε τακτά διαστήματα, π.χ. Το νέο διαστημόπλοιο θα ταξιδεύει συνέχεια στο διάστημα.

- **Ο συντελεσμένος μέλλοντας**

Ο συντελεσμένος μέλλοντας δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια η οποία θα γίνει στο μέλλον και θα έχει τελειώσει, πριν τελειώσει μια άλλη ενέργεια. Η τελευταία ενέργεια είτε δηλώνεται είτε υπονοείται, π.χ. Όταν έρθει η διευθύντρια, οι μαθητές θα έχουν μπει στην αίθουσα.

Υ. Εγκλίσεις και τροπικότητες

Με τις εγκλίσεις δηλώνεται πώς θέλουμε να παρουσιάσουμε κάθε φορά αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι εγκλίσεις του ρήματος διαφοροποιούνται είτε μορφολογικά είτε με τη χρήση μορίων πριν από τους ρηματικούς τύπους και είναι δύο ειδών: οι προσωπικές και οι απρόσωπες. Οι προσωπικές εγκλίσεις έχουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για

τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος και είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική, π.χ. Περπάτα γρήγορα (προστ.). Οι απρόσωπες εγκλίσεις είναι αυτές που δε διαθέτουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος και είναι το απαρέμφατο και η μετοχή, π.χ. Διαβάζει ακούγοντας μουσική (μετοχή).

Τροπικότητες ονομάζονται οι διάφορες σημασιολογικές λειτουργίες που εκφράζονται με τη χρήση των εγκλίσεων και δείχνουν την υποκειμενική στάση του ομιλητή, π.χ. Να κερδίσει το λαχείο και τότε ποιος τον πιάνει! (υποθετική τροπικότητα). Οι τροπικότητες είναι δύο ειδών: η επιστημική και η δεοντική. Επιστημική τροπικότητα είναι αυτή που σχετίζεται με τον βαθμό της βεβαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής

**γι' αυτό που λέει, π.χ. Πρέπει να πε-
ράσατε πολύ καλά στο ταξίδι. Δεο-
ντική τροπικότητα είναι αυτή που
σχετίζεται με τον βαθμό της ανα-
γκαιότητας που εκφράζει ο ομιλη-
τής για την πραγματοποίηση αυτού
που λέει, π.χ. Λέω να πάω σήμερα
θέατρο. Οι τροπικότητες εκφράζο-
νται στη νέα ελληνική με ένα μεγά-
λο αριθμό γλωσσικών (π.χ. συνδυα-
σμοί συνδέσμων, τροπικά ρήματα,
εκφράσεις κτλ.) και εξωγλωσσικών
(π.χ. ανασήκωμα ώμων, χειρονομί-
ες κτλ.) στοιχείων. Εξετάζονται μαζί
με τις εγκλίσεις, γιατί και οι εγκλί-
σεις- κυρίως οι προσωπικές- εκ-
φράζουν τροπικότητες.**

➤ Οι εγκλίσεις

- Οι προσωπικές εγκλίσεις
- Η οριστική

Η οριστική εκφράζει κατά κανόνα μια ενέργεια ή μια κατάσταση πραγματική και βέβαιη, π.χ. Η Ελλάδα ανήκει στην Ενωμένη Ευρώπη. Συχνά όμως μπορεί να εκφράζει και άλλες σημασίες, όπως τη δυνατότητα να γίνει κάτι (π.χ. Θα πετούσε από τη χαρά του, αν έπαιρνε το δίπλωμα), την πιθανότητα (π.χ. Δεν ήρθε ακόμη. Θα τον πήρε ο ύπνος), την ευχή (π.χ. Ας τον έβλεπε κι ας ήταν για λίγο) και την παράκληση (π.χ. Δεν προσέχεις λιγάκι τη διατροφή σου). Για περισσότερα σχετικά με τις σημασίες που εκφράζει η οριστική βλ. στην ενότητα για τις τροπικότητες (σ.34-39, Ε'τόμος).

Η οριστική έχει κανονικά άρνηση δε(v). Όταν δηλώνει ευχή, έχει άρνηση μη(v).

- **Η υποτακτική**

Η υποτακτική εκφράζει κατά κανόνα το ζητούμενο, το ενδεχόμενο και το επιθυμητό, π.χ. Αν μαγειρέψω γεμιστά, θα είναι όλοι ευχαριστημένοι. Συχνά παίρνει και άλλες σημασίες, όπως της προτροπής (π.χ. Ας σταματήσετε αυτή τη φλυαρία!), της παραχώρησης (π.χ. Ας δεχτούμε στην εκδρομή ακόμη έναν), της ευχής (π.χ. Μακάρι να ζήσει), της απόρειας (π.χ. Δεν είναι καθόλου καλά τα νέα, πώς να του το πω;), της προσαγής (π.χ. Να τα πεις όλα), της απαγόρευσης (π.χ. [Να] Μην πιστεύεις στον καθένα) κ.ά. Για περισσότερα σχετικά με τις σημασίες που

εκφράζει η υποτακτική βλ. στην ενότητα για τις τροπικότητες.

Η υποτακτική χαρακτηρίζεται από τη χρήση των μορίων να, ας, καθώς και από το ότι συνδυάζεται με τους συνδέσμους αν, εάν, όταν, πριν, πριν να, μόλις, προτού, άμα, για να, μήπως.

Στις απαγορεύσεις χρησιμοποιείται συνήθως η υποτακτική χωρίς το μόριο να, π.χ. (Να) Μην τον ακούς σε ό,τι σου λέει.

Η υποτακτική έχει την άρνηση μη-(ν).

- **Η προστακτική**

Η προστακτική ανάλογα με την επικοινωνιακή συνθήκη μπορεί να εκφράζει προσταγή (π.χ. Προχωρήστε αργά και σταθερά προς τα εμπρός), παράκληση (π.χ. Ελάτε, σας παρακα-

λώ, στις θέσεις σας) κ.ά. Για περισσότερα σχετικά με τις σημασίες που εκφράζει η προστακτική βλ. πιο κάτω, στην ενότητα Οι τροπικότητες.

- Οι απρόσωπες εγκλίσεις
- Η μετοχή

Η νέα ελληνική διαθέτει κατά βάση για τη μετοχή τρεις τύπους: α) έναν για τη μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής, β) έναν για τη μετοχή του ενεστώτα παθητικής φωνής και γ) έναν για τη μετοχή του παρακειμένου της παθητικής φωνής.

α) Η μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής είναι άκλιτη και δηλώνει πράξη που γίνεται ταυτόχρονα με την πράξη που δηλώνει το ρήμα της πρότασης στην οποία βρίσκεται η μετοχή, π.χ. 'Έδινε εντολές με

τα χέρια μιλώντας ταυτόχρονα στο κινητό. Η μετοχή του ενεστώτα έχει πάντα το υποκείμενό της σε πτώση ονομαστική και είναι συνήθως το ίδιο με το υποκείμενο του ρήματος που προσδιορίζει (συνημμένη μετοχή), π.χ. Η Ελένη έφυγε τρέχοντας για το σπίτι. Σε ορισμένες -σπάνιες- περιπτώσεις μπορεί το υποκείμενο της μετοχής να είναι διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος που προσδιορίζει, π.χ. Ανεβαίνοντας το βουνό, ο ιδρώτας άρχισε να ρέει ασταμάτητα. Η μετοχή του ενεστώτα εκφράζει διάφορες επιρρηματικές σχέσεις, κυρίως τρόπο, αλλά και χρόνο, αιτία, υπόθεση, και εναντίωση (επιρρηματική μετοχή).

π.χ. Έφυγε περπατώντας βιαστικά (τόπος).

β) Ο τύπος της μετοχής του παρακειμένου της παθητικής φωνής κλί-

νεται στα τρία γένη και στους δυο αριθμούς και λειτουργεί ως επίθετο (επιθετική μετοχή), π.χ. Οι μαθητές της Β' τάξης ήταν χθες αναστατωμένοι.

γ) Η μετοχή του ενεστώτα της παθητικής φωνής κλίνεται κι αυτή στα τρία γένη και στους δύο αριθμούς και λειτουργεί ως επίθετο (επιθετική μετοχή), π.χ. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ήταν το τιμώμενο πρόσωπο. Ορισμένες από αυτές τις μετοχές έγιναν ουσιαστικά, π.χ. Το ζητούμενο της οικονομίας είναι η αύξηση των εσόδων.

Στους τύπους της μετοχής μπορούν να συμπεριληφθούν και οι περιφραστικοί τύποι για τη μετοχή του παρακειμένου της ενεργητικής και της παθητικής φωνής. Λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο με τη μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φω-

νής, μόνο που δηλώνουν πράξη προτερόχρονη από την πράξη που δηλώνει το ρήμα της κύριας πρότασης, π.χ. Ἐχοντας γράψει όλες τις επιστολές, ένιωθε σίγουρος για το μέλλον.

Τέλος, οι μετοχές του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής σε -ων, -ουσα, -ον ή -ών, -ούσα, -όν/-ούν, του αορίστου της ενεργητικής φωνής (-ας, -ασα, -αν) και του αορίστου της παθητικής φωνής (-είς, -είσα, -έν), που προέρχονται από την Καθαρεύουσα και χρησιμοποιούνται σε πολύ τυπικό ύφος, λειτουργούν συνήθως ως επίθετα, π.χ. Ο αρχιεπίσκοπος επιβράβευσε τους μελετώντες την Αγία Γραφή. Οι ελπίσαντες στη βελτίωση της οικονομίας διαψεύστηκαν. Τα ενισχυθέντα με τόνους τσιμέντου φράγματα

άντεξαν στην ισχυρή πίεση του ποταμού (βλ. και σ. 41-42, Δ' τόμος).

- **Το απαρέμφατο**

Το απαρέμφατο είναι ένας άκλιτος τύπος του ρήματος που χρησιμοποιείται στον σχηματισμό περιφραστικών χρόνων, π.χ. έχει ανοίξει, έχουμε ζήσει.

➤ **Οι τροπικότητες**

- **Επιστημική τροπικότητα**

Η επιστημική τροπικότητα καλύπτει ένα φάσμα σημασιών σχετικών με τη βεβαιότητα του ομιλητή γι' αυτό που λέει, που στο ένα του άκρο βρίσκεται η υπόθεση και στο άλλο η ρητά δηλωμένη βεβαιότητα. Ορισμένες από αυτές τις σημασίες είναι οι εξής:

• Υπόθεση

Εκφράζεται η υπόθεση του ομιλητή γι' αυτό που λέει. Εκφέρεται με το να + υποτακτική, τα αν, εάν, άμα, έτσι και, ας + οριστική πολλών χρόνων κ.ά., π.χ. **Να ξέρουν** οι άνθρωποι τι χάνουν από τη ζωή στο χωριό, θα φύγουν από τις πόλεις. **Ας είχε** αυτόκίνητο και θα έβλεπες πού θα ήταν.

• Δυνατότητα

Εκφράζεται από τον ομιλητή αυτό που είναι δυνατό να γίνει. Εκφέρεται ως εξής: μπορεί + υποτακτική, ίσως + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά., π.χ. Φέτος, λόγω του καιρού, **μπορεί να έχουμε** μεγάλη παραγωγή λαδιού. **Ίσως κάνει** λιγότερο κρύο τον επόμενο μήνα.

- **Πιθανότητα**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η πιθανότητα να γίνει αυτό που λέει. Από αυτήν την άποψη είναι πιο ισχυρή από τη δυνατότητα. Εκφέρεται με τα πρέπει + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά., π.χ. Ο θεός σου **πρέπει να έχει** πολλά χρήματα για να τα ξοδεύει τόσο εύκολα. **Θα ήταν** δύσκολα εκείνα τα χρόνια.

- **Βεβαιότητα**

Εκφράζεται από τον ομιλητή βεβαιότητα γι' αυτό που λέει. Εκφέρεται με απλή οριστική και συνοδεύεται συχνά από εκφράσεις (επιρρήματα κτλ.) που δηλώνουν βεβαιότητα, π.χ. Ο Κολόμβος σίγουρα **ανακάλυψε** την Αμερική.

■ Δεοντική τροπικότητα

Η δεοντική τροπικότητα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα σημασιών σχετικών με την προσδοκία πραγματοποίησης αυτών που λέει ο ομιλητής, που στο ένα άκρο του βρίσκεται η απλή επιθυμία και στο άλλο η υποχρέωση. Ορισμένες από αυτές τις σημασίες είναι οι εξής:

● Επιθυμία

Εκφράζεται από τον ομιλητή η επιθυμία του υποκειμένου. Εκφέρεται συχνά με το ρήμα θέλω + υποτακτική, π.χ. Όλοι θέλουν να έχουν καλή υγεία.

● Ευχή

Εκφράζεται από τον ομιλητή η επιθυμία του υποκειμένου ως ευχή. Είναι πιο ισχυρή από την τροπικότητα της επιθυμίας. Εκφέρεται με α-

πλή υποτακτική (και εκφράσεις που δείχνουν πως πρόκειται για ευχή και όχι προσταγή) και με τα ας, να, μακάρι, που + υποτακτική, π.χ. Ας πλύνει καμιά φορά το αυτόκίνητο. Να μπεις στην εκκλησία, έστω και για λίγο.

- **Πρόθεση**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η πρόθεση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται με ρήματα που δηλώνουν πρόθεση (στοχεύω να, σκοπεύω να, προτίθεμαι να, λέω να κτλ.) + υποτακτική, π.χ. Οι μαθητές της Γ' Λυκείου σκοπεύουν να πάνε φέτος εκδρομή στην Ιταλία.

- **Υποχρέωση**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η ανάγκη, η υποχρέωση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται, ε-

κτός της προστακτικής, με το απρόσωπο ρήμα «πρέπει» και με ανάλογες εκφράσεις (είναι ανάγκη, είναι υποχρεωμένος κτλ.) + υποτακτική, π.χ. Φέτος ο Γιάννης **πρέπει να πάρει** το πτυχίο του.

δ. Το ποιόν ενέργειας

Το **ποιόν ενέργειας** είναι μια μορφολογική κατηγορία που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει ο ομιλητής το αν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα εμφανίζεται ως ολοκληρωμένη, ως εξελισσόμενη κτλ. Το **ποιόν ενέργειας** του ρήματος ονομάζεται και **τρόπος ή όψη**. Στη νέα ελληνική υπάρχουν **τρία είδη ποιού ενέργειας**, τα οποία είναι:

α) Το μη συνοπτικό (ή εξακολουθητικό-επαναλαμβανόμενο) ποιόν

ενέργειας παρουσιάζει την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα ως συνεχιζόμενο ή επαναλαμβανόμενο γεγονός, π.χ. Κάθε μέρα πίνει ένα ποτήρι γάλα. Ο Βσίλης πότιζε τον κήπο, όταν άρχισε να αστράφτει.

β) Το συνοπτικό (ή συνοπτικό-στιγμιαίο) ποιόν ενέργειας παρουσιάζει την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα ως γεγονός ολοκληρωμένο, αλλά δίνεται έμφαση κυρίως στην ίδια την πράξη και όχι στη χρονική διάρκεια, π.χ. Έψαξε όλο τον κόσμο, αλλά δεν τον βρήκε. Η Φωτεινή φέτος θέλει να αυξήσει τα έσοδά της.

γ) Το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας δηλώνει μια ενέργεια η οποία έγινε πριν από τη χρονική στιγμή που εκφωνείται ο λόγος, αλλά το αποτέλεσμα της εξακολουθεί να ι-

σχύει και στο παρόν, π.χ. Ο ήλιος έχει ανατείλει από ώρα. Όταν φτάσει ο τελευταίος αθλητής στο τέρμα, ο πρώτος θα έχει πάρει και τα βραβεία.

Οι χρόνοι που παρουσιάζουν το μη συνοπτικό ποιόν ενέργειας σχηματίζονται από το ενεστωτικό θέμα, ενώ οι χρόνοι που παρουσιάζουν το συνοπτικό και το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας σχηματίζονται από το αοριστικό θέμα.

ε. Πρόσωπο και αριθμός

Πρόσωπα ονομάζουμε τους μορφολογικούς τύπους που δείχνουν τα πρόσωπα της ομιλίας, ενώ αριθμό τους μορφολογικούς τύπους που δείχνουν την ποσότητα των υποκειμένων του ρήματος, π.χ. Εσείς πότε θα πάτε στην εκδήλωση;

- **Συμφωνία προσώπου και αριθμού**

Το ρήμα συμφωνεί κανονικά με το πρόσωπο και τον αριθμό των προσώπων που δηλώνονται από την ονοματική φράση του υποκειμένου. Στον λόγο όμως είναι δυνατό να διαφοροποιείται το πρόσωπο και ο αριθμός των προσώπων που δηλώνει το γραμματικό υποκείμενο από το πραγματικό υποκείμενο. Οι περιπτώσεις αυτές είναι οι εξής:

α) Όταν θέλουμε να απευθυνθούμε ευγενικά σε κάποιο πρόσωπο με το οποίο δεν έχουμε οικειότητα, χρησιμοποιούμε πληθυντικό (πληθυντικός ευγενείας), π.χ. Πιστέψατε σε αυτά που σας είπε η κ. Αντωνίου; (αντί Πίστεψες ...).

β) Όταν θέλουμε να αναφερθούμε αόριστα σε κάποιον, χρησιμοποι-

ούμε το δεύτερο πρόσωπο ενικού ή τρίτο πληθυντικού αντί για την αόριστη αντωνυμία κανείς + γ' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού, π.χ. Με τον Ζαφειρόπουλο περνάς πάντα πολύ καλά (αντί περνά κανείς ...). Από πού πάνε για την Κόρινθο; (αντί Από πού πάει κανείς ...).

γ) Όταν θέλουμε να απευθυνθούμε με πολύ φιλικό ή και εχθρικό τρόπο σε κάποιον, χρησιμοποιούμε το γ' ενικό πρόσωπο αντί του β' ενικού ή πληθυντικού, π.χ. Τι προτιμάει ο φίλος; (αντί Τι προτιμάτε;). Τι θέλει η κυρία; (αντί Τι θέλεις ...;).

δ) Όταν δίνουμε οδηγίες με φιλικό τρόπο ή συνταγή μαγειρικής, χρησιμοποιούμε συχνά το α' πληθυντικό πρόσωπο αντί του β' πληθυντικού, π.χ. Βάζουμε ένα κιλό αλεύρι και το ανακατεύουμε με λίγο νερό (αντί Βάζετε ... ανακατεύετε).

ε) Όταν θέλουμε να δείξουμε ότι συμμετέχουμε συναισθηματικά σε αυτά που εκφράζει το ρήμα, χρησιμοποιούμε το α΄ πληθυντικό αντί του β΄ ενικού ή πληθυντικού, π.χ. Πώς περάσαμε χθες; (αντί Πώς πέρασες ...;).

- **Απρόσωπα ρήματα**

Υπάρχει μια κατηγορία ρημάτων που χρησιμοποιούνται στο τρίτο ενικό πρόσωπο, συνήθως χωρίς λεξικό υποκείμενο. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται απρόσωπα. Ως απρόσωπα ρήματα χρησιμοποιούνται: α) ρήματα που σχηματίζονται μόνο στο γ΄ ενικό πρόσωπο, τα οποία ονομάζονται τριτοπρόσωπα, π.χ. επείγει, πρέπει, β) το γ΄ ενικό πρόσωπο προσωπικών ρημάτων, π.χ. αξίζει, μπορεί, γ) το γ΄ ενικό πρόσωπο ρημάτων που δηλώνουν φυσικά φαι-

νόμενα, π.χ. αστράφτει, βρέχει και δ) το γ' ενικό πρόσωπο ρημάτων παθητικής φωνής, π.χ. επιτρέπεται, φαίνεται.

Παρόμοια λειτουργία με αυτήν των απρόσωπων ρημάτων έχουν και οι απρόσωπες εκφράσεις. Σχηματίζονται συνήθως με το γ' ενικό πρόσωπο του ρήματος είμαι και ένα επίθετο ή ουσιαστικό, π.χ. Είναι σίγουρο ότι η γλώσσα μας εξελίσσεται. Είναι κρίμα που δεν ήρθε.

3.3. Η ρηματική φράση και τα στοιχεία της

Η ρηματική φράση στην απλούστερη μορφή της μπορεί να αποτελείται από ένα ρήμα μόνο του ή από ένα ρήμα και μια ονοματική φράση ή από ένα ρήμα και μια εμπρόθετη (προθετική) φράση. Παρακάτω εξε-

τάζουμε τις δύο τελευταίες περιπτώσεις.

α. Ρήμα με ονοματική φράση ως αντικείμενο

Ονοματική φράση ως αντικείμενο παίρνουν μόνο τα μεταβατικά ρήματα. Η ονοματική φράση που λειτουργεί ως αντικείμενο μπορεί να είναι οποιοδήποτε μέρος του λόγου. Ορισμένα από τα μεταβατικά ρήματα δέχονται μόνο ένα αντικείμενο, ενώ άλλα δύο αντικείμενα. Τα πρώτα ονομάζονται μονόπτωτα ρήματα και τα δεύτερα δίπτωτα.

α) Τα μονόπτωτα ρήματα έχουν αντικείμενο συνήθως σε αιτιατική πτώση, π.χ. Μια διμοιρία στρατιωτών κατασκεύασε τη γέφυρα. Δεν επεδίωκε ποτέ αξιώματα. Σπανιότερα έχουν αντικείμενο σε γενική πτώση,

π.χ. Οι ενέργειες αυτές άπτονται των δικαιωμάτων του. Της μιλούσε όλη μέρα για το ταξίδι του.

Όταν το αντικείμενο προέρχεται από την ίδια ρίζα από την οποία προέρχεται και το ρήμα, τότε ονομάζεται εσωτερικό ή σύστοιχο αντικείμενο, π.χ. Τα νιάτα ζουν τη ζωή τους.

β) Τα δίπτωτα ρήματα έχουν δύο αντικείμενα σε διαφορετική πτώση, ορισμένες φορές όμως και στην ίδια πτώση. Το ένα από τα αντικείμενα, στο οποίο μεταβιβάζεται άμεσα η ενέργεια του ρήματος, ονομάζεται άμεσο, ενώ το άλλο, στο οποίο μεταβιβάζεται έμμεσα, ονομάζεται έμμεσο αντικείμενο.

Τα δίπτωτα ρήματα έχουν αντικείμενα:

- Άμεσο σε αιτιατική και έμμεσο σε γενική, π.χ. Έδωσε του Γιάννη ένα βιβλίο. Δε μου γνώρισε ακόμη τους γονείς του.
- Άμεσο και έμμεσο σε αιτιατική, π.χ. Ο κ. Παλατίδης μάθαινε τους φοιτητές του παλαιογραφία. Στη περίπτωση αυτή άμεσο αντικείμενο είναι αυτό που δηλώνει πρόσωπο ή προσωποποιημένο πράγμα. Αν και οι δύο αιτιατικές δηλώνουν πράγμα, έμμεσο αντικείμενο είναι αυτό που μπορεί να αντικατασταθεί με εμπρόθετο, π.χ. Φόρτωσαν το φορτηγό τούβλα (με τούβλα = έμμεσο).

β. Ρήμα με εμπρόθετη φράση ως αντικείμενο

Ένας εμπρόθετος προσδιορισμός που σχηματίζεται με τις προθέσεις

από, με, σε + αιτιατική είναι δυνατό να λειτουργεί ως αντικείμενο του ρήματος και ονομάζεται εμπρόθετο αντικείμενο, π.χ. Ζήτησε από τον Γιώργο δέκα ευρώ (του ζήτησε). Γέμισε το σπίτι με λουλούδια (γέμισε το σπίτι λουλούδια).

**Παρατηρώ και...
καταλαβαίνω...**

1. Το ρήμα και η ρηματική φράση διευκρινίζουν, επεξηγούν και, σε τελευταία ανάλυση, ολοκληρώνουν το νόημα που θέλει να εκφράσει ο ομιλητής στο πλαίσιο μιας πρότασης. Παρατηρήστε τα παρακάτω κείμενα. Το πρώτο κείμενο δεν περιέχει ρήματα, το δεύτερο περιέχει.

**Διάλογος δύο ατόμων που περι-
μένουν στη στάση να περάσει το
λεωφορείο:**

(χωρίς ρήματα)

A. Πολύ το λεωφορείο.

B. Ναι. Εδώ και ένα τέταρτο.

**A. Μήπως απεργία οι οδηγοί των
λεωφορείων;**

B. Δεν. Ίσως.

A. Πώς;

(με ρήματα)

A. Άργησε πολύ το λεωφορείο.

**B. Ναι. Έπρεπε να έχει περάσει ε-
δώ και ένα τέταρτο.**

**A. Μήπως έχουν απεργία οι οδη-
γοί των λεωφορείων;**

B. Δεν ξέρω. Ίσως.

A. Πώς μπορούμε να μάθουμε;

**Παρατηρούμε ότι στο πρώτο
κείμενο τα νοήματα που δίνουν**

οι προτάσεις είναι ανολοκλήρωτα και ασαφή. Στο δεύτερο κείμενο η προσθήκη των ρημάτων δίνει στις προτάσεις ολοκληρωμένο νόημα.

2. Ορισμένες φορές η ολοκλήρωση του νοήματος γίνεται από τα συμφραζόμενα, οπότε δε χρειάζεται η προσθήκη του ρήματος ή της ρηματικής φράσης. Παρατηρήστε τον παρακάτω διάλογο που γίνεται μεταξύ δύο ατόμων τα οποία βρίσκονται μπροστά σε ένα συγκρότημα κατοικιών με κήπους. Τα άτομα αυτά συζητούν για ιδιοκτησίες.

A. Αυτό το διώροφο που βλέπετε μπροστά σας ανήκει στον αδελφό μου.

B. Ο κήπος; [ενν. ο κήπος σε ποιον ανήκει;].

A. Ο κήπος ο οποίος είναι μπροστά στο κτίριο είναι κοινόχρηστος και τον ποτίζουμε εκ περιτροπής όλοι οι συνιδιοκτήτες.

B. Με το λάστιχο; [ενν. τον ποτίζετε με το λάστιχο;].

A. Όχι, έχουμε βάλει σύστημα αυτόματου ποτίσματος.

B. Λειτουργεί κανονικά;

A. Ασφαλώς [ενν. ασφαλώς λειτουργεί κανονικά].

3. Η χρήση της διάθεσης (ενεργητικής - παθητικής) στη νέα ελληνική σχετίζεται και με το είδος λόγου μέσα στο οποίο εντάσσονται τα όσα λέει ο ομιλητής αλλά και με το αν θέλει να δώσει έμ-

φραση στην ενέργεια ή στο αποτέλεσμα του ρήματος.

Παρατηρήστε παρακάτω τις διπλές εκδοχές του ίδιου περιεχομένου.

α1. Προχθές ο υπουργός πολιτισμού **εγκαινίασε την έκθεση γλυπτών στο αρχαιολογικό μουσείο της Φλώρινας.**

α2. **Εγκαινιάστηκε προχθές από τον υπουργό πολιτισμού η έκθεση γλυπτών στο αρχαιολογικό μουσείο της Φλώρινας.**

β1. Η Ε.Μ.Υ. **προβλέπει για σήμερα αίθριο καιρό σε όλη τη χώρα.**

β2. Για σήμερα σε όλη τη χώρα **προβλέπεται αίθριος καιρός.**

γ1. Η ΓΣΕΕ προγραμματίσσε νέες κινητοποιήσεις από την αρχή της επόμενης εβδομάδας.

γ2. Προγραμματίζονται νέες κινητοποιήσεις από τη ΓΣΕΕ από την αρχή της επόμενης εβδομάδας.

Παρατηρούμε ότι η διαφορά στη χρήση της ενεργητικής και της παθητικής διάθεσης μεταξύ α1 και α2 βρίσκεται στο είδος λόγου όπου ανήκει η κάθε φράση. Η α1 φαίνεται να ανήκει στον προφορικό λόγο, ενώ η α2 στον γραπτό. Μεταξύ των β1 και β2, καθώς και μεταξύ γ1 και γ2, η διαφορά στη χρήση της ενεργητικής με την παθητική διάθεση βρίσκεται κυρίως στην έμφαση που θέλει να δώσει ο ομιλητής.

Στα β1 και γ1 έμφαση δίνεται στην ενέργεια, ενώ στα β2 και γ2 στο αποτέλεσμα.

Στο β2 παρατηρούμε και απουσία του ποιητικού αιτίου, κάτι που είναι συνηθισμένο στην παθητική σύνταξη.

4. Παρατηρήστε στο παρακάτω κείμενο την ακριβή χρονική σημασία των χρωματισμένων ρημάτων.

Σ' ένα ξερονήσι, στις παρυφές των Δωδεκανήσων. Βρίσκομαι στην ακατοίκητη πλευρά, στη δυσπρόσιτη. Η παραλία είναι μικρή, γεμάτη κοτρόνες και λιγοστά βότσαλα διάσπαρτα. Οι σκιές τώρα χάνονται και οι ακτίνες του ήλιου τρυπούν την επιφάνεια της θάλασσας σαν δισεκατομμύρια

βελόνες. Έχουν περάσει σχεδόν τέσσερα λεπτά από τη στιγμή που βούτηξα. Συνήθως οι αντοχές μου δε με κρατούν, όμως τούτη τη φορά μια πρωτόγνωρη ενέργεια με **κινεί**. Έχω **κατέβει** πάνω από δώδεκα μέτρα, αλλά το βάρος του νερού ούτε που το **αισθάνομαι**. Γλιστράω με αργές, αμφίβιες κινήσεις, ενώ το φως γύρω μου **έχει λιγοστέψει, δίνοντας** στους βράχους και στα φύκια μια απόκοσμη όψη. (Αυτούσιο απόσπασμα από το κείμενο του Κώστα Κατσουλάρη «Κοσμική βουτιά», Το Βήμα της Κυριακής, φύλλο 14-8-2005). Ενεστώτας: βρίσκομαι, είναι, χάνονται, κρατούν, κινεί, αισθάνομαι, δίνοντας.

Παρακείμενος: έχουν περάσει, έχω κατέβει, έχει λιγοστεύσει.

Παρατηρούμε ότι τα χρωματισμένα ρήματα, που βρίσκονται σε ενεστώτα (βρίσκομαι, χάνονται, κινεί, αισθάνομαι, δίνοντας), αναφέρονται στο παρελθόν σε σχέση με τον χρόνο που τα γράφει ο συγγραφέας και σε σχέση με τον χρόνο που τα διαβάζει ο αναγνώστης. Πρόκειται δηλαδή για ιστορικούς ενεστώτες. Τα χρωματισμένα ρήματα είναι, κρατούν έχουν μια γενική χρονική σημασία, αφού αναφέρονται σε κάτι που υπήρχε και πιθανόν υπάρχει και την ώρα της ανάγνωσης. Παρατηρούμε ακόμη ότι τα έχουν περάσει, έχω κατέβει και έχει λιγοστεύσει δηλώνουν ενέργειες των οποίων το αποτέ-

λεσμα εξακολουθεί να υπάρχει, ενώ συνεχίζει να γίνεται μια άλλη ενέργεια (βούτηξα). Οι παρακείμενοι αυτοί σχετίζονται με το παρόν που εννοείται ότι δηλώνεται με τους ενεστώτες (ιστορικούς).

5. Οι τροπικότητες στη νέα ελληνική εκφράζονται με διάφορες εγκλίσεις σε συνδυασμό με ορισμένα γραμματικά και λεξικά μέσα. Τα πιο συνηθισμένα γραμματικά μέσα είναι οι δείκτες να, ας και θα. Παρακάτω παρατίθενται παραδείγματα-φράσεις όπου, ενώ χρησιμοποιείται η ίδια έγκλιση του ίδιου ρήματος σε συνδυασμό με τον ίδιο δείκτη, η τροπικότητα του ρήματος διαφοροποιείται λόγω κυρίως της συνθήκης

μέσα στην οποία λέγεται η φράση.

α1. Να πάει ο αδελφός μου στη δουλειά κι εγώ θα χοροπηδώ από τη χαρά μου.

[Ο ομιλητής επιθυμεί πάρα πολύ ο αδελφός του να πάει στη δουλειά, γιατί προφανώς ο αδελφός του δε θέλει να δουλέψει. Με την έκφραση αυτή εκφράζεται η τροπικότητα της ευχής].

α2. Να πάει άραγε ο αδελφός μου σήμερα στη δουλειά;

[Ο ομιλητής αναρωτιέται αν ο αδελφός του πάει ή όχι στη δουλειά. Εδώ εκφράζεται η τροπικότητα της υπόθεσης].

β1. Ας έχει γυρίσει νωρίς η Κατερίνα στο σπίτι.

[Ο ομιλητής εκφράζει την ευχή και τη θέλησή του να έχει

επιστρέψει η Κατερίνα νωρίς στο σπίτι. Εδώ εκφράζεται η τροπικότητα της ευχής].

β2. Ας έχει γυρίσει νωρίς η Κατερίνα στο σπίτι και όλα θα πάνε καλά.

[Ο ομιλητής υποθέτει ότι, αν έχει γυρίσει η Κατερίνα νωρίς στο σπίτι, θα πάνε όλα καλά. Εκφράζεται εδώ η τροπικότητα της υπόθεσης αλλά και της ευχής].

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΤΑ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ		
ΦΩΝΕΣ	Ενεργητική Παθητική	
ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ	Ενεργητική Παθητική Μέση Ουδέτερη	

ΤΑ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

ΧΡΟΝΟΙ	Παροντικοί	Ενεστώτας Παρακείμενος
	Παρελθοντικοί	Παρατατικός Αόριστος Υπερσυντέλικος
	Μελλοντικοί	Συνοπτικός Μέλ- λοντας Εξακολουθητικός Μέλλοντας Συντελεσμένος Μέλλοντας

ΤΑ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

ΕΓΚΛΙ- ΣΕΙΣ	Προσωπι- κές	Οριστική Υποτακτική Προστακτική
	Απρόσω- πες	Μετοχή Απαρέμφατο
ΤΡΟΠΙ- ΚΟΤΗ- ΤΕΣ	Επιστη- μική	Υπόθεση, πιθανότητα, δυνατό- τητα κ.ά.
	Δεοντική	Επιθυμία, ευχή, πρόθεση κ.ά.

ΤΑ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

ΠΟΙΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	Μη συνοπτικό ή εξακολουθητικό- επαναλαμβανόμενο Συνοπτικό ή συνο- πτικό-στιγμιαίο Συντελεσμένο	
ΠΡΟΣΩΠΟ	α' , β' , γ' πρόσωπα ενικού α' , β' , γ' πρόσωπα πληθυντικού	

4. ΤΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΑ

- Λειτουργία και σύνταξη
- Μορφές και σημασίες
- Κοινές και λόγιες προθέσεις

4.1. Ορισμός - Λειτουργία -Σύνταξη

Με τον όρο επιρρηματικά (ή επιρρηματικοί προσδιορισμοί) ονομάζουμε όλες εκείνες τις λέξεις, τις φράσεις ή τις προτάσεις που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις (τόπου, χρόνου, τρόπου κ.ά.) και είτε λειτουργούν αυτόνομα ως απαντήσεις σε ερωτήσεις είτε προσδιορίζουν κάποια στοιχεία μέσα σε μια πρόταση. Στα επιρρηματικά περιλαμβάνονται, εκτός των επιρρημάτων, των επιρρηματικών

φράσεων και των προθετικών φράσεων, και άλλα γλωσσικά στοιχεία (μετοχές, ουσιαστικά κτλ.).

Τα επιρρήματα είναι άκλιτες λέξεις που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις τόπου, χρόνου κτλ., π.χ. Ο Δημήτρης ήρθε εδώ σήμερα.

Οι επιρρηματικές φράσεις είναι λεκτικά σύνολα που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις. Σ' αυτά συνδυάζεται ένα επίρρημα με άλλα γλωσσικά στοιχεία, π.χ. Το μολύβι είναι κάτω από το τραπέζι.

Οι προθέσεις είναι κι αυτές άκλιτες λέξεις, οι οποίες δεν υφίστανται στον λόγο αυτόνομα -εκτός ορισμένων πολύ ειδικών περιπτώσεων στον προφορικό λόγο- και χρησιμοποιούνται για την εισαγωγή ενός ονοματικού στοιχείου, π.χ. Το σύννεφο κινήθηκε προς τα ανατολικά.

Οι προθετικές φράσεις είναι λεκτικά σύνολα που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις. Τα σύνολα αυτά αποτελούνται από μια πρόθεση και άλλα γλωσσικά στοιχεία (ονοματικές φράσεις, επίθετα, επιρρήματα κτλ.), π.χ. Το ποδήλατο με τις τρεις ρόδες χάλασε. Οι προθετικές φράσεις δεν εκφράζουν επιρρηματικές σχέσεις στην περίπτωση του έμμεσου αντικειμένου και του ποιητικού αιτίου.

Γενικά, τα επιρρηματικά στην επικοινωνία εξειδικεύουν το νόημα που θέλει να δώσει ο ομιλητής και δίνουν πληροφορίες για διάφορες παραμέτρους, τοπικές, χρονικές κτλ., που σχετίζονται με το βασικό νόημα του μηνύματος. Πιο ειδικά, πολλά από τα επιρρηματικά μπορούν να χρησιμοποιούνται μόνα τους στον λόγο:

- α) Ως σύντομες απαντήσεις, όπως τα: ναι, όχι, ίσως, βέβαια, θαυμάσια, έτσι κι έτσι, τον χειμώνα, προς τα πίσω κτλ., π.χ. Πώς πέρασες στο ταξίδι; Θαυμάσια! Πότε έγραψες τα ποιήματα αυτά; Την περασμένη χρονιά.**
- β) Ως κειμενάκια δείκτες (ή προτασιακά επιρρήματα), οι οποίοι συνδέουν σημασιολογικά μέσα στο κείμενο ανεξάρτητες προτάσεις και περιόδους. Μερικά από αυτά είναι τα παρακάτω: έτσι, τώρα, λοιπόν, άλλωστε, όμως, παρ' όλα αυτά, εξάλλου κτλ., π.χ. Η ελληνική εκπαίδευση το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970 εκδημοκρατίστηκε. Έτσι, μπόρεσαν να φοιτήσουν στο σχολείο παιδιά από όλες τις κοινωνικές τάξεις.**

γ) Κατά κανόνα όμως τα επιρρηματικά προσδιορίζουν:

- **Ρήματα, π.χ. Μοίραζαν τα ψηφοδέλτια πόρτα πόρτα. Καθαρίζει το σπίτι με κέφι.**
- **Επίθετα, π.χ. Είναι πρώτος με απόσταση. Είναι υπερβολικά εργατικός.**
- **Επιρρήματα, π.χ. Έφτασε εύκολα πολύ ψηλά. Τα παπούτσια σου είναι εκεί μέσα.**
- **Ουσιαστικά, π.χ. Έκλεισε την πίσω πόρτα. Έβαψε τα πάνω δωμάτια.**
- **Αντωνυμίες, π.χ. Είδα εκείνη με τα καστανά μαλλιά. Πιάσε αυτόν με τα γυαλιά.**
- **Αριθμητικά, π.χ. Ήρθε χθες στο γραφείο τουλάχιστον πέντε φορές.**

- **Προτάσεις, π.χ. Πραγματικά, δεν ξαναείδα τόσο εκπληκτική εκδήλωση. Αντί να μιλήσει, σώπασε (σημασιολογικός προσδιορισμός).**

4.2. Μορφές

Οι μορφές με τις οποίες παρουσιάζονται τα επιρρηματικά στη νέα ελληνική είναι οι εξής:

- α) Με απλά επιρρήματα, π.χ.
Η αδελφή της περνάει **καλά**.**
- β) Με επιρρηματικές φράσεις.
Σ' αυτές περιλαμβάνονται:**
 - i) οι συνδυασμοί επιρρήματος με άλλα επιρρήματα, π.χ. Στις διακοπές πέρασε **πολύ καλά**,**
 - ii) οι συνδυασμοί επιρρήματος με ασθενή προσωπική αντωνυ-**

μία, όπου το επίρρημα λειτουργεί ως πρόθεση, π.χ. Ξαφνικά την είδε απέναντί του.

- γ) Με ονοματικές φράσεις.**
Σ' αυτές περιλαμβάνονται:
i) οι ονοματικές φράσεις χωρίς άρθρο, π.χ. Χρόνια περίμενε τον πατέρα του, ii) οι ονοματικές φράσεις με άρθρο, π.χ. Τη μέρα δεν μπορεί να κοιμηθεί, iii) ονοματικές φράσεις με διπλό όνομα, π.χ. Πήγανε τοίχο τοίχο.
- δ) Με επίθετα (επιρρηματικό κατηγορούμενο), π.χ. Δεν πρέπει κανείς να οδηγεί αυτοκίνητο μεθυσμένος.**
- ε) Με μετοχές, π.χ. Έφτασε χαρούμενος γελώντας και τραγουδώντας.**
- στ) Με προτάσεις, π.χ. Όταν έρθει ο διευθυντής, θα του τα πω όλα.**

ζ) Με προθετικές φράσεις, π.χ. Ζήτησε καφέ με γάλα.

4.3. Σημασίες

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα επιρρηματικά εκφράζουν διάφορες σχέσεις και εξειδικεύουν το νόημα της πρότασης. Οι σχέσεις αυτές είναι οι εξής: α) τόπου, β) χρόνου, γ) τρόπου, δ) ποσού, ε) αιτίας, στ) σκοπού, ζ) αποτελέσματος, η) αναφοράς, θ) προϋπόθεσης, ι) εναντίωσης, ια) βεβαίωσης, ιβ) άρνησης, ιγ) δισταγμού ή πιθανότητας.

- Ο τόπος εκφράζεται με:

α) Το ερωτηματικό πού, π.χ. Πού σταμάτησε το λεωφορείο;

β) Τοπικά επιρρήματα, π.χ. Η Αλίκη βγήκε έξω.

- γ) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Έτρεχε συνεχώς δεξιά αριστερά.**
- δ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Καστοριά, 12 Οκτωβρίου 2005.**
- ε) Αναφορικές προτάσεις, π.χ. Βάλε τον δίσκο, όπου νομίζεις.**
- στ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Οι υπολογιστές μόλις ήρθαν από την Αθήνα.**

- **Ο χρόνος εκφράζεται με:**
 - α) Το ερωτηματικό πότε, π.χ. Πότε ήρθαν τα παιδιά;**
 - β) Χρονικά επιρρήματα, π.χ. Η θεία σου ήρθε νωρίς.**
 - γ) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Τα μικρά παιδιά μεγαλώνουν μέρα με τη μέρα.**
 - δ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Τον Σεπτέμβριο αρχίζουν τα σχολεία.**

- ε) Χρονικές μετοχές, π.χ. Ανοίγοντας την πόρτα έπεσε μπροστά του.**
- στ) Χρονικές προτάσεις, π.χ. Θα έρθει, όταν μπορέσει.**
- ζ) Επιρρηματικό κατηγορούμενο, π.χ. Κάθε μέρα ερχότανε πρωινός πρωινός.**
- η) Προθετικές φράσεις, π.χ. Έχει να φάει από την Κυριακή.**
- Ο τρόπος εκφράζεται με:
 - α) Το ερωτηματικό πώς, π.χ. Πώς τα πήγες στις εξετάσεις;**
 - β) Τροπικά επιρρήματα, π.χ. Ο καθηγητής μας φωνάζει δυνατά.**
 - γ) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Στα μαθήματα τα πάει έτσι κι έτσι.**
 - δ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Δεν κοιμήθηκες της προκοπής.**

- ε) Τροπικές μετοχές, π.χ. Του είπε τα νέα χαμογελώντας.**
- στ) Αναφορικές προτάσεις, π.χ. Περπατάει όπως θέλει.**
- ζ) Επιρρηματικό κατηγορούμενο, π.χ. Προχωρούσε σκυφτός.**
- η) Προθετικές φράσεις, π.χ. Δουλεύει με πάθος.**
- Το ποσό εκφράζεται με:
 - α) Το ερωτηματικό πόσο, π.χ. Πόσο πληρώνεις τον μήνα για ενοίκιο;**
 - β) Ποσοτικά επιρρήματα, π.χ. Η Σοφία διαβάζει ελάχιστα.**
 - γ) Επιρρηματικές εκφράσεις, π.χ. Σπούδασε πάνω κάτω τρία χρόνια.**
 - δ) Απλές πτώσεις, π.χ. Ήταν δυο μέτρα άνθρωπος.**
 - ε) Αναφορικές προτάσεις, π.χ. Τρέχα όσο μπορείς.**

στ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Το αεροπλάνο φεύγει με πενήντα επιβάτες.

- **Η αιτία εκφράζεται με:**

α) Το ερωτηματικό γιατί, π.χ. Γιατί γελάς;

β) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Υποφέρει από κόπωση της Άνοιξης.

γ) Αιτιολογικές μετοχές, π.χ. Ζώντας μια δύσκολη ζωή δεν του έμενε διάθεση για διασκέδαση.

δ) Αιτιολογικές προτάσεις, π.χ. Δούλευε πολύ, γιατί ήθελε να αγοράσει σπίτι.

ε) Προθετικές φράσεις, π.χ. Τραγουδούσε από τη χαρά του.

- **Ο σκοπός εκφράζεται με:**

α) Το ερωτηματικό γιατί, π.χ. Γιατί (= με ποιο σκοπό) γράφτηκες στο μεταπτυχιακό;

- β) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ.
Έηρθε για χάρη της κόρης του.**
- γ) Τελικές προτάσεις, π.χ. Γυμνά-
ζεται, για να είναι υγιής.**
- δ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Τα κά-
νει όλα για το πτυχίο.**

- Το αποτέλεσμα εκφράζεται με:
 - α) Αποτελεσματικές προτάσεις, π.χ.
Προχώρησε τόσο πολύ στον δρό-
μο, ώστε να μην τον βλέπουμε.**
 - β) Προθετικές φράσεις, π.χ. Όλοι οι
κόποι του τον οδήγησαν σε επι-
τυχία.**
- Η αναφορά εκφράζεται με:
 - α) Διάφορες εκφράσεις αναφοράς
(όσο για ..., σχετικά με ..., ανα-
φορικά με ...), π.χ. Όσο για τους
εργαζόμενους, κανένας λόγος.**
 - β) Προθετικές φράσεις, π.χ. Με τη
δουλειά του δεν είχε πρόβλημα.**

γ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Ο Γιάννης τι φταίει;

- **Η προϋπόθεση εκφράζεται με:**

α) Υποθετικές προτάσεις, π.χ. Αν βοηθήσουν όλοι, θα πετύχουμε.

β) Προθετικές φράσεις, π.χ. Δέχεται να εργαστεί με τους δικούς του όρους.

- **Η εναντίωση εκφράζεται με:**

α) Εναντιωματικές προτάσεις, π.χ. Αν και δεν έχει πολλές γνώσεις, τα καταφέρνει στους υπολογιστές.

β) Εναντιωματικές μετοχές, π.χ. Και πληγωμένος συνέχισε να αγωνίζεται.

γ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Παρά τις αντιρρήσεις του πατέρα της, αυτή εγκατέλειψε τις σπουδές.

- Η βεβαίωση εκφράζεται με:
 - α) Βεβαιωτικά επιρρήματα, π.χ. Θα τον περιμένεις; **Και βεβαιότατα θα τον περιμένω.**
- Η άρνηση εκφράζεται με:
 - α) Αρνητικά επιρρήματα, π.χ. Έδωσες εξετάσεις; **Όχι βέβαια.**
 - β) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Την επισκέφτηκε ο νουνός της **χωρίς δώρα.**
- Ο δισταγμός και η πιθανότητα εκφράζονται με:
 - α) Διστακτικά επιρρήματα, π.χ. Ίσως έρθουν σήμερα τα παιδιά.
 - β) Ενδοιαστικές προτάσεις, π.χ. **Φοβάμαι μήπως του συμβεί τίποτε κακό.**

Οι ειδικότερες σημασίες των προθέσεων

Οι προθέσεις της νέας ελληνικής είναι δύο ειδών: οι κοινές και οι λόγιες. Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα δύο είδη των προθέσεων, τα γλωσσικά στοιχεία με τα οποία συντάσσονται και οι κυριότερες σημασίες που παίρνουν ως προθετικές φράσεις.

a. Κοινές προθέσεις

1. αντί (αντ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική (με την πρόθεση για), β) προτάσεις (με να). Κύριες σημασίες: αντίθεση, αντικατάσταση.

Παραδείγματα: Πήρε το μολύβι αντί για την κιμωλία. Προσέλαβαν τον

Γιάννη αντί της Μαρίας. Αντί να με υποστηρίξει, με κατηγόρησε.

2. από (απ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) επιρρήματα, δ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, αφαίρεση, απαλλαγή, ύλη, διαίρεση, σύγκριση, κατανομή, καταγωγή, κατάσταση, αιτία, ποιητικό αίτιο.

Παραδείγματα: 'Ηρθε από την Κέρκυρα. Οι διακοπές αρχίζουν από την άλλη εβδομάδα. Από μικρός ήθελε να γίνει παπάς. Αρρώστησε από γρίπη. Αγόρασε παπούτσια από δέρμα. Από οικονομική άποψη πάει καλά.

'Ηρθες από τώρα; 'Όλα γίνονται από σένα. Από το να τον απολύσουν προτίμησε να παραιτηθεί.

3. για (γι')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) επιρρήματα, δ) προτάσεις (με να).

Κύριες σημασίες: σκοπός, τόπος, αντίτιμο, χρόνος, αντικατάσταση, αναφορά.

Παραδείγματα: Δουλεύει για τη δόξα. Ξεκίνησε για την Κόρινθο. Τους επισκέφτηκε για πέντε μέρες. Με πέρασε για τον αδελφό μου. Είναι υποψήφιος για πρόεδρος. Του τα έδωσε για πάντα.

4. δίχως / χωρίς

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με να).

Κύριες σημασίες: αφαίρεση, στέρση.

Παραδείγματα: 'Ηρθε δίχως τη γυναίκα του. 'Εφτασε χωρίς την κόρη του. Τον βοήθησε δίχως να ζητήσει τίποτε. Τα έφερε χωρίς να του τα ζητήσουν. Προσπάθησε δίχως εμένα. Χωρίς εσένα δεν κάνει τίποτα.

5. εναντίον

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) προσωπικές αντωνυμίες.

Κύρια σημασία: εναντίωση.

Παραδείγματα: Η πλειοψηφία των βουλευτών τάχθηκε εναντίον της εγκυκλίου. Όλοι στράφηκαν εναντίον του.

6. εξαιτίας

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) προσωπικές α-

ντωνυμίες, γ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύρια σημασία: αιτία.

Παραδείγματα: Δεν τελείωσαν τα έργα εξαιτίας των προβλημάτων χρηματοδότησης. Εξαιτίας του πήγαν όλα στραβά. Δημιουργήθηκε ζήτημα εξαιτίας του ότι διαφώνησαν μαζί του.

7. έως / ως

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με που, να), δ) επιρρήματα.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, ποσό.

Παραδείγματα: Πήγαινε από τη μια άκρη ως την άλλη. Φώναζε, φώναζε, έως που τον εκνεύρισε. Βαδίζει καθημερινά έως δέκα χιλιόμετρα. Πήρε

προθεσμία ως αύριο. Έτρεξε έως εσένα.

8. ίσαμε

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) προτάσεις (με να), γ) επιρρήματα, δ) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, ποσό.

Παραδείγματα: Θα πάμε ίσαμε τα σπίτια. Θα τον περιμένει ίσαμε να έρθει. Θα τρέξουμε ίσαμε εκεί. Περίμενε ίσαμε προχθές.

9. κατά (κατ', καθ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) επιρρήματα.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τόπος, συμφωνία, τρόπος, ποσό, κατανομή, αντίθεση.

Παραδείγματα: 'Εφτασε κατά τις επτά το πρωί. Πήγε κατά τους λόφους. Κατά τη γνώμη των ειδικών, όλα βαίνουν καλώς. Ο πόλεμος έγινε κατά των Κινέζων. Συγκεντρωθείτε κατά δυάδες. Πηγαίνει κατά 'κεί. 'Όλα έγιναν καθ' υπέρβαση των νόμων.

10. με (μ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύριες σημασίες: συνοδεία, όργανο, περιεχόμενο, τρόπος, ομοιότητα, αντίθεση, χρόνος.

Παραδείγματα: 'Ηρθε στο σχολείο με τον πατέρα του. Κούρεψε το χόρτο με το ψαλίδι. 'Εχω ένα μπουκάλι με νερό. Η αδελφή του μοιάζει με τη μητέρα του. Με το να έχεις άγχος

δεν κερδίζεις τίποτε. Τον βλέπω να είναι συνέχεια με σένα.

11. μετά (μετ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, συνήθως σε συνδυασμό με την πρόθεση από.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τρόπος.

Παραδείγματα: Κοιμήθηκε μετά τις 10 το βράδυ. Του έδωσε δανεικά μετά χαράς. Ήρθε μετά από εμένα.

12. μεταξύ

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος.

Παραδείγματα: Ο Λούρος βρίσκεται μεταξύ Ιωαννίνων και Πρέβεζας. Μεταξύ του 5ου και του 3ου αι. π.Χ. ο ελληνισμός εξαπλώθηκε σε όλη την Ασία.

13. μέχρι

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική, γενική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με που, που να, να), δ) επιρρήματα.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος.
Παραδείγματα: Έφτασε μέχρι διευθυντής. Πήγαινε μέχρι το περίπτερο. Διάβαζε μέχρι το πρωί. Τον έδειρε μέχρι αηδίας. Ερχότανε μέχρι χτες. Μέχρι να τη δεις, φεύγει. Μέχρι που να φτάσει, ξημέρωσε.

14. παρά (παρ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) προτάσεις (με να), γ) αριθμητικά. Κύριες σημασίες: χρόνος, ποσό, αντίθεση.
Παραδείγματα: Παρά λίγο θα κέρδιζε τον πρώτο λαχνό. Το δέντρο αυτό

**βγάζει καρπούς χρόνο παρά χρόνο.
Ήθελε να δουλέψει παρά να σπουδάσει.**

15. πριν

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική (συνήθως με την πρόθεση από), β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών (με την πρόθεση από), γ) προτάσεις (με να ή απλή υποτακτική).

Κύρια σημασία: χρόνος.

Παραδείγματα: Ωρίμασε πριν (από) την ώρα του. Ήρθε πριν από εσένα. Τον είδαμε πριν (να) φύγει.

16. προς

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, αναφορά, σκοπός, αναλογία.

Παραδείγματα: Πήγαινε πάντα προς το βουνό. Ήρθανε προς το σούρουπο. Οι εισακτέοι στα πανεπιστήμια είναι ένας προς τρεις.

17. σαν

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με να).
Κύρια σημασία: παρομοίωση.
Παραδείγματα: Δουλεύει σαν άλογο. Τρέχει σαν τον λαγό. Είναι σαν αυτούς. Φαίνεται σαν να θέλει να φύγει.

18. σε (σ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.
Κύριες σημασίες: έμμεσο αντικείμενο, τόπος, χρόνος, κατάσταση.

Παραδείγματα: Έδωσε τα τετράδια σ' αυτόν. Ζει από χρόνια στη Χαλκίδα. Η δουλειά θα γίνει σε τρεις ώρες. Συμφώνησαν στο να συνεργαστούν.

β. Λόγιες προθέσεις

1. ανά

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, κατανομή.

Παραδείγματα: Ο στρατός ήταν έτοιμος ανά πάσα στιγμή. Περίόδευε ανά την υφήλιο. Χωρίστηκαν ανά τριακόσιοι.

2. άνευ

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: αφαίρεση, τρόπος.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Ο δολοφόνος παραδόθηκε στην αστυνομία άνευ όρων. Πήρε άδεια άνευ αποδοχών.

3. διὰ (δι')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) απόλυτα αριθμητικά.

Κύριες σημασίες: διαίρεση, τρόπος. Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Δέκα διὰ πέντε ίσον δύο. Η απελευθέρωση των αιχμαλώτων επετεύχθη διὰ της διπλωματικής οδού.

4. εις

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε αιτιατική.

Κύριες σημασίες: τρόπος, σκοπός.

Χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Του ευχήθηκαν εις υγείαν. Όλα έγιναν εις βάρος της υγείας του.

5. εκ (εξ)

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: προέλευση, τρόπος, αιτία.

Χρησιμοποιείται συνήθως σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Ήταν τυφλός εκ γενετής. Οι μαθητές τον γνώριζαν εξ όψεως. Ζήτησε συγγνώμη εκ των υστέρων. Ήταν ένας εκ αυτών. Ήταν φόνος εκ αμελείας.

6. εκτός

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) ορισμένες αντωνυμίες.

Κύριες σημασίες: τόπος, αφαίρεση, εξαίρεση.

Παραδείγματα: Βρίσκεται πάντα εκτός Ελλάδος. Από την τρίτη μέρα ο ασθενής ήταν εκτός κινδύνου. Τον είδα που ήταν εκτός εαυτού. Ήρθαν όλοι εκτός του Γιάννη.

7. εν

Συντάσσεται με: λέξεις της αρχαίας ελληνικής σε δοτική.

Κύρια σημασία: τρόπος.

Χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Μας τα είπε εν συντομία. Υπέγραψε εν λευκώ.

8. ένεκα / ένεκεν (πριν και μετά την ονοματική φράση)

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύρια σημασία: αιτία.

Παράδειγμα: Αθωώθηκε ένεκα πολλών αμφιβολιών.

9. εντός

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος.

Παραδείγματα: Ο νόμος ισχύει εντός των ορίων της επικράτειας. Εντός δέκα ημερών θα παραδοθεί το έργο.

10. επί (επ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) λέξεις της αρχαίας ελληνικής σε δοτική.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τόπος, αναφορά.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Σπούδαζε επί δώδεκα χρόνια συνεχώς. Έτρεχε επί της Βενιζέλου. Επ' αυτού δεν έχει να πει

τίποτε. Δεν πουλάει πλέον επί πιστώσει.

11. κατόπιν

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύρια σημασία: χρόνος.

Παραδείγματα: Κατόπιν αυτών των γεγονότων η απόφαση ακυρώθηκε.

12. λόγω

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύρια σημασία: αιτία.

Παραδείγματα: Τα σχολεία έκλεισαν λόγω της κακοκαιρίας.

13. μείον

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) απόλυτα αριθμητικά.

Κύρια σημασία: αφαίρεση.

Παραδείγματα: Εννέα μείον δύο ίσον επτά. Ήρθε το σύνολο των εκπαιδευτικών μείον οι διευθυντές.

14. μέσω

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: τόπος, μέσο.

Παραδείγματα: Ο Λευτέρης πήγε αεροπορικώς στις Βρυξέλλες μέσω Ζυρίχης. Το ρεύμα φτάνει στα σπίτια μας μέσω καλωδίων. Πέτυχε μέσω αυτού.

15. περί

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: χρόνος, αναφορά.

Παραδείγματα: Περί τα μεσάνυχτα

ακούστηκε ένας ισχυρός θόρυβος.
Πρόκειται περί αυτών.

16. πλην

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) απόλυτα αριθμητικά, γ) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύρια σημασία: αφαίρεση.

Παραδείγματα: Οχτώ πλην τρία ίσον πέντε. Βρέθηκαν όλοι πλην τριών. Παρουσιάστηκαν όλοι πλην αυτού.

17. προ

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τόπος. Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Ο Περικλής έζησε τον 5ο αι. προ Χριστού. Οι εχθροί είχαν φτάσει προ των τειχών.

18. συν

Συντάσσεται με: α) απόλυτα αριθμητικά, β) λέξεις της αρχαίας ελληνικής σε δοτική.

Κύρια σημασία: πρόσθεση.

Παραδείγματα: Δώδεκα συν τρία ίσον δεκαπέντε. Ο Γιαννάκης συν τω χρόνω γίνεται καλύτερος μαθητής.

19. υπέρ

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) προσωπικές αντωνυμίες.

Κύριες σημασίες: υπέρβαση, υποστήριξη.

Παραδείγματα: Η Αλέκα είναι υπέρ το δέον συνεπής. Όλοι οι βουλευτές πήραν θέση υπέρ του νομοσχεδίου. Στο δικαστήριο όλα ήταν υπέρ μου.

20. υπό (υπ', υφ')

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε αιτιατική.

Κύρια σημασία: συνθήκη.
Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμέ-
νες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Το θέμα βρίσκεται
υπό συζήτηση. Σήμερα έχει 30 βαθ-
μούς Κελσίου υπό σκιάν.

21. χάριν (πριν και μετά την ονο-
ματική φράση)

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φρά-
σεις σε γενική, β) ισχυρούς τύπους
προσωπικών αντωνυμιών.

Κύρια σημασία: σκοπός.

Παράδειγμα: Τα έκανε όλα χάριν α-
στεϊσμού.

Παρατηρώ και...
καταλαβαίνω...

1. Τα επιρρηματικά παρουσιάζο-
νται στον λόγο με διάφορες μορ-
φές. Παρατηρήστε στα παρακάτω

παραδείγματα ορισμένες από τις μορφές αυτές.

α. Ύψωσε το κεφάλι του με α-γαλλίαση προς το βουνό και παρατηρούσε το πέταγμα των πουλιών.

β. Τον είδε να σηκώνεται από τον καναπέ αναστενάζοντας δυνατά.

γ. Ο Αϊνστάιν αποδείχτηκε ότι ήταν πολύ μπροστά από την εποχή του.

δ. Μπαίνοντας στο ατελιέ του ζωγράφου ένωσε να τον τυλίγει μια μαγεία.

ε. Με ακολουθεί μέρα και νύχτα στις δραστηριότητές μου.

στ. Ό,τι κι αν του κάνεις, δε θα στραφεί εναντίον σου.

ζ. Όταν ο Αντώνης τελείωσε την ιστορία του, όσοι τον άκουγαν έμειναν άφωνοι.

η. Τους είδε μια φορά στην Αθήνα, αλλά δεν τους θυμότανε.

θ. Τον έβλεπε που ερχόταν κατάπάνω του.

ι. Ανέπτυξε τη θεωρία του αναφέροντας και παραδείγματα από την επικαιρότητα.

Παρατηρούμε στα παραδείγματα ότι οι μορφές που παίρνουν τα επιρρηματικά είναι οι εξής: προθετική φράση (α, στ), μετοχή (β, δ, ι), επιρρηματική φράση (γ, θ), ονοματική φράση (ε, η), πρόταση (ζ).

2. Στα παραπάνω παραδείγματα παρατηρούμε ότι τα επιρρηματι-

κά παίρνουν τις εξής σημασίες: τρόπος (α, β, ι), χρόνος (γ, δ, ε, ζ, η), εναντίωση (στ), τόπος (θ).

3. Στη νέα ελληνική έχουν μείνει από παλαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας αρκετές προθετικές φράσεις που χρησιμοποιούνται συχνά τόσο στον γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο και έχουν συγκεκριμένες και ειδικές σημασίες. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένες φράσεις που περιέχουν τέτοιου είδους προθετικές φράσεις.

α. Η Ιωάννα αγόρασε μια μέθοδο ισπανικών **άνευ διδασκάλου** [= μεθοδος εκμάθησης από βιβλίο, χωρίς δάσκαλο].

β. Ἦρθε ἡ Μαρία λαχανιασμένη και μας ἔλεγε ἄλλα αντ' ἄλλων [= ασυνάρτητα πράγματα].

γ. Ἡ φετινὴ εκδήλωση του σχολείου ἦταν καταπληκτικὴ **από πάσης ἀπόψεως** [= ἀπὸ ὅλες τις ἀπόψεις].

δ. Ὁ Σπύρος, για να πάρει τη θέση του διευθυντή, πέρασε **διὰ πυρὸς και σιδήρου** [= ἀπὸ πολὺ δύσκολες καταστάσεις].

ε. Το διάβασμα αποτελεί για τους μαθητὲς στοιχείο **εκ των ὧν ουκ ἄνευ** [= εντελῶς ἀπαραίτητο].

στ. Φάνηκε πως ὅσα ἔλεγε ο ομιλητὴς ἦταν **εκτὸς τόπου και χρόνου** [= δεν εἶχαν σχέση με την πραγματικότητα].

ζ. Ὅλα τελείωσαν **εν ριπῇ οφθαλμοῦ** [= πολὺ γρήγορα].

η. Ο κλέφτης συνελήφθη **επ' αυτοφώρῳ** [= τη στιγμή που έ-κλεβε].

θ. Ο κ. Νίκου ήταν υπου-
γός **παρά τῳ πρωθυπουργῳ** [=
βοηθός του πρωθυπουργού].

ι. **Συν τῳ χρόνῳ** μεγάλωναν τα
παιδιά, μεγάλωναν και οι υποχρε-
ώσεις [= καθώς περνούσε ο χρό-
νος].

ια. Τον Ιούλιο η θερμοκρασία
φτάνει έως και 42 βαθμούς **υπὸ
σκιάν** [= κάτω από σκιά].

4. Μια επιρρηματική σχέση (το-
πος, χρόνος, τρόπος, αιτία κτλ.)
μπορεί να εκφράζεται με διάφο-
ρους τρόπους. Παρατηρήστε πα-
ρακάτω ορισμένους από τους
τρόπους που εκφράζεται στη νέα
ελληνική ο τόπος. Μέσα σε αγκύ-

λες δίνεται η συγκεκριμένη τοπική σχέση.

α. Αθήνα, 30 Ιουνίου 2006 [τοπος συγκεκριμένος].

β. Φέρε τα βιβλία εδώ [τόπος συγκεκριμένος].

γ. Ο Γιάννης μόλις ήρθε από την Αθήνα [προέλευση από κάποιο τόπο].

δ. Πήγαινε για Λάρισα, αλλά το μετάνιωσε [κατεύθυνση προς τόπο].

ε. Κάθε πρωί η Ειρήνη πήγαινε κατά τα έλατα [κατεύθυνση προς τόπο].

στ. Σήμερα περπάτησα ως το ποτάμι [τόπος που δείχνει το όριο].

ζ. Ρίξε τα χόρτα όπου θέλεις [τόπος αόριστος].

η.Ταξιδεύει πάντα μέσω Μιλάνου [τόπος διέλευσης].

5. ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

- Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση
- Ονοματικές προτάσεις (ειδικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, πλάγιες ερωτηματικές, αναφορικές)
- Επιρρηματικές προτάσεις (αιτιολογικές, τελικές, αποτελεσματικές ή συμπερασματικές, υποθετικές, εναντιωματικές και παραχωρητικές, χρονικές, αναφορικές)

Οι προτάσεις ως προς τη σχέση τους με άλλες προτάσεις διακρίνονται σε κύριες (ή ανεξάρτητες) και δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες). Όταν στον λόγο χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία προτάσεις, αυτές μπορούν:

α) Είτε να μη συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους (ασύνδετο σχήμα), π.χ. Οι απόφοιτοι του σχολείου μας ήρθαν προχθές στο σχολείο, επισκέφθηκαν τους χώρους του, μίλησαν με τους καθηγητές τους, συγκινήθηκαν.

β) Είτε να συνδέονται με συνδέσμους, π.χ. Οι καθηγητές της Β' τάξης έχουν πολλές απαιτήσεις από τους μαθητές και βάζουν μικρούς βαθμούς. Έφυγε ξαφνικά, γιατί θύμωσε.

Σ' αυτήν την περίπτωση η σύνδεση είναι δύο ειδών: η παρατακτική, που γίνεται με παρατακτικούς συνδέσμους, και η υποτακτική, που γίνεται με υποτακτικούς συνδέσμους.

5.1. Παρατακτική σύνδεση

Η παρατακτική σύνδεση γίνεται:

**α) Με τους συμπλεκτικούς συνδέσ-
μους και (κι), ούτε, μήτε (και ου-
δέ, μηδέ σε παλιότερα κείμενα).
Με τους συμπλεκτικούς συνδέ-
σμούς οι προτάσεις συνδέονται
είτε καταφατικά, π.χ. Η Φιλίτσα
διάβασε και έγραψε, είτε αποφα-
τικά, π.χ. Η Φιλίτσα ούτε διάβα-
σε ούτε έγραψε. Ο πιο συχνός
συμπλεκτικός σύνδεσμος είναι ο
και (κι), ο οποίος κατά τη σύνδε-
ση δύο ή περισσότερων προτά-
σεων παίρνει διάφορες σημασί-
ες, ορισμένες από τις οποίες εί-
ναι οι εξής:**

- **Παρατακτική, π.χ. Η Σμαρώ βλέ-
πει ελληνικές ταινίες και ακούει
μουσική.**
- **Χρονική, π.χ. Η Νίκη άκουγε μου-
σική και έλυνε τις ασκήσεις (ενώ
άκουγε μουσική ...).**

- **Αιτιολογική, π.χ. Κάλεσε την αδελφή σου αύριο εδώ, και θέλω να της πω κάτι (επειδή θέλω ...).**
- **Αναφορική, π.χ. Είσαι γονιός κι έχεις δύο γιους (ο οποίος έχεις ...).**
- **Αποτελεσματική, π.χ. Είναι απλός στρατιώτης και κάνει ό,τι του πουν (γι' αυτό κάνει ...).**

Συχνά το και μπορεί να αντικαθιστά το να που εισάγει δευτερεύουσες προτάσεις, π.χ. Άρχισε και βρέχει.

β) Με τους αντιθετικούς συνδέσμους αλλά, μα, παρά, όμως, ωστόσο, ενώ, μολονότι, αν και, μόνο (που). Με τους αντιθετικούς συνδέσμους η σύνδεση μπορεί να είναι είτε απλή, π.χ. Δε θέλει τίποτε άλλο παρά την ησυχία του, είτε επιδοτική, π.χ. Τον υποχρέωσε όχι μόνο να διαβάσει τα κείμενα

που έπαιρνε **αλλά** και να απαντά σε όλες τις επιστολές.

- γ) Με τους διαχωριστικούς συνδέσ-
μους ή, είτε. Με τους διαχωρι-
στικούς συνδέσμους συνδέονται
δύο ή περισσότερες προτάσεις,
π.χ. Οι μαθητές και οι μαθήτριες
του Γυμνασίου είτε θα είναι στο
σχολείο είτε θα διαβάζουν. Οι συ-
μπλεκτικοί σύνδεσμοι ούτε και
μήτε μπορούν να χρησιμοποιού-
νται επίσης ως διαχωριστικοί, ό-
ταν εκφράζεται άρνηση, π.χ.
Ούτε ήρθε ούτε έστειλε μήνυμα.**
- δ) Με τους συμπερασματικούς συν-
δέσμους λοιπόν, ώστε, άρα, επο-
μένως, π.χ. Όλα τα έκανε όπως
μας υποσχέθηκε. Άρα είναι αξιόπι-
στος άνθρωπος.**

Ορισμένοι από τους παρατακτικούς συνδέσμους που αναφέρθηκαν χρησιμοποιούνται και ως υποτακτικοί, π.χ. ενώ, ώστε, μολονότι. Στην παρατακτική χρήση των συνδέσμων αυτών προηγείται τελεία ή άνω τελεία, π.χ. Με ρωτούσε συνεχώς διάφορα πράγματα· ενώ δεν ήξερα τι να του απαντήσω.

5.2. Υποτακτική σύνδεση

Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται με τους υποτακτικούς συνδέσμους (ειδικοί, χρονικοί, αιτιολογικοί, υποθετικοί, τελικοί, αποτέλεσματικοί, ενδοιαστικοί ή διστακτικοί, εναντιωματικοί/παραχωρητικοί, συγκριτικός, βουλευτικός), με αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες, καθώς και αναφορικά και ε-

ρωτηματικά επιρρήματα. Οι δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες) προτάσεις που εισάγονται με τα παραπάνω χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

- α) Στις ονοματικές προτάσεις, οι οποίες λειτουργούν στον λόγο ως ουσιαστικά (υποκείμενα, αντικείμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί κτλ.) και**
- β) Στις επιρρηματικές, οι οποίες λειτουργούν στον λόγο ως προσδιορισμοί του ρήματος, όπως δηλαδή τα επιρρήματα. Στις επιρρηματικές προτάσεις περιλαμβάνονται και όσες δηλώνουν παρομοίωση, στέρηση και σύγκριση και εισάγονται με τα σαν να, χωρίς / δίχως να και παρά να αντίστοιχα.**

α. Ονοματικές προτάσεις

Στις ονοματικές προτάσεις ανήκουν οι ειδικές, οι βουλητικές, οι ενδοιαστικές, οι πλάγιες ερωτηματικές και οι αναφορικές ονοματικές προτάσεις. ¹

1. Οι αναφορικές ονοματικές προτάσεις εξετάζονται μαζί με τις αναφορικές επιρρηματικές στο τέλος της παρούσας ενότητας.

➤ Ειδικές προτάσεις

Ειδικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους (πως, που, ότι) και με τις οποίες εξειδικεύεται κατά κάποιο τρόπο το νόημα του ρήματος ή του ονόματος ή μιας περιφράσης.

Οι ειδικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- **Αντικείμενο σε ρήματα και περιφράσεις που έχουν τη σημασία του λέω, δηλώνω, νομίζω, νιώθω, καταλαβαίνω, γνωρίζω κτλ., π.χ. Ξέρω πολύ καλά ότι ο Γιώργος θα έρθει στην ώρα του.**
- **Υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα ή απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου, π.χ. Λέγεται ότι ο καιρός θα χαλάσει.**

- **Επεξήγηση (σπανιότερα προσδιορισμός) σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων των προηγούμενων παραγράφων, και σε δεικτικές ή αόριστες αντωνυμίες, π.χ. Προχθές στο σχολείο μας βγήκε μια φήμη, ότι θα μας επισκεφθεί ο υπουργός. Έχει την ελπίδα ότι θα πετύχει.**

Οι ειδικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(ν) και εκφέρονται με οριστική απλή και με οριστική που δηλώνει την τροπικότητα της δυνατότητας ή του πιθανού, π.χ. Οι καθηγητές ήταν σίγουροι ότι ο Χατζής θα είναι ο πρώτος μαθητής. Οι γονείς του Χατζή πίστευαν ότι ο γιος τους θα αρίστευε.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

Το τελικό ν των αρνητικών επιρρημάτων **δε(ν)** και **μη(ν)** διατηρείται στον γραπτό και τον προφορικό λόγο μόνο στις περιπτώσεις

που ακολουθούν φωνήεντα ή τα κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ, ξ, ψ. Βλ. και στο κεφάλαιο Φωνητική - Φωνολογία, ενότητα 2.2, σ.47-48, Α' τόμος.

➤ Βουλευτικές προτάσεις

Βουλευτικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με το να και συμπληρώνουν την έννοια ρημάτων και εκφράσεων που δηλώνουν συνήθως βούληση,

όπως θέλω, ζητώ, προτρέπω, επιθυμώ, εμποδίζω κτλ.

Οι βουλητικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- **Αντικείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που έχουν βουλητική σημασία (θέλω, επιθυμώ, μπορώ, εμποδίζω κτλ.), π.χ. Οι μαθητές της Α' τάξης δεν μπορούν να λύσουν τις ασκήσεις των μαθηματικών.**
- **Υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου (πρέπει, απαγορεύεται, είναι δυνατό κτλ.), π.χ. Δεν είναι δυνατό να δουλεύει κάθε μέρα από το πρωί ως το βράδυ.**

- Επεξήγηση σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων των προηγούμενων παραγράφων, καθώς και σε αντωνυμίες δεικτικές ή αόριστες, π.χ. Ο Φάνης ζούσε με μια ελπίδα, να γυρίσει στην πατρίδα του.
- Προσδιορισμός σε ουσιαστικά και επίθετα που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία που έχουν τα ρήματα και οι εκφράσεις των προηγούμενων παραγράφων (πόθος, θέληση, πρόθυμος, έτοιμος κτλ.), π.χ. Η Ιφιγένεια ήταν πάντα πρόθυμη να απαντήσει σε ό,τι τη ρωτούσε ο καθηγητής.

Οι βουλητικές προτάσεις έχουν άρνηση μη(ν) και εκφέρονται συνήθως με υποτακτική, π.χ. Θέλει πάντα να μην είναι μόνος του.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι βουλητικές προτάσεις εκφέρονται με τύπους παρελθοντικού χρόνου, γιατί εκφράζεται είτε απραγματοποίητη ευχή είτε η επιθυμία ή απλώς η σκέψη αυτού που μιλά, π.χ. 'Ηθελε να ήταν μικρός να έπαιζε στη γειτονιά του. Είναι αδύνατο να έφτασε τόσο νωρίς στο σπίτι του.

➤ Ενδοιαστικές προτάσεις

Ενδοιαστικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους ενδοιαστικούς (ή διστακτικούς) συνδέσμους (μη[ν], μήπως) και εκφράζουν κάποιο ενδοιασμό για το μήπως γίνει ή δε γίνει κάτι. Οι ενδοιαστικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- Αντικείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που δηλώνουν φόβο ή ανησυχία (φοβάμαι, ανησυχώ, έχω την υποψία κτλ.), π.χ. Ανησυχούσε η μητέρα του Γιώργου μήπως και δε γράψει ο γιος της στις εξετάσεις.
- Επεξήγηση σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου, καθώς και σε δεικτικές και αόριστες αντωνυμίες, π.χ. Είχε πάντα την ίδια αγωνία, μήπως δεν προλάβει το αεροπλάνο.
- Προσδιορισμός σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων και των ουσιαστικών των προηγούμενων παραγράφων, π.χ. Έβρεχε πολύ και γι' αυτό τους κυρίεψε ο φόβος μήπως δεν μπορέσουν να περάσουν το ποτάμι.

Οι ενδοιαστικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(ν) και εκφέρονται με υποτακτική, π.χ. Φοβάται μήπως δεν μπορέσει να φέρει τη δουλειά σε πέρας.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ο ομιλητής θέλει να παρουσιάσει κάτι ως πραγματικό, εκφέρονται και με οριστική, π.χ. Είχε τον φόβο μήπως τον είδαν έξω από το σχολείο.

➤ Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

Πλάγιες ερωτηματικές (πλάγιες ερωτήσεις) ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες (ποιος, πόσος, τι κτλ.), με ερωτηματικά επιρρήματα (πού, πώς, πότε κτλ.) και με ορισμένους συνδέσμους, όπως τους αν, γιατί, μήπως, και εκφράζουν

ερώτηση ή απορία. Διακρίνονται, όπως και οι ερωτηματικές προτάσεις (ευθείες ερωτήσεις), σε προτάσεις ολικής και μερικής άγνοιας (βλ. σ.116-118, Δ' τόμος).

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- **Αντικείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που δηλώνουν ερώτηση, απορία, αίσθηση, αμφιβολία κτλ. (ρωτώ, απορώ, νιώθω, βλέπω, αμφιβάλλω, δεν έχω ιδέα, δεν είμαι βέβαιος κτλ.), π.χ. Νιώθω πόσο πολύ θέλεις να πετύχεις στη σχολή της προτίμησής σου.**
- **Υποκείμενο σε απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου, π.χ. Δεν είναι ακόμη γνωστό**

πώς λειτουργεί ο ανθρώπινος εγκέφαλος.

- Επεξήγηση σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων και εκφράσεων των προηγούμενων παραγράφων (π.χ. ερώτηση, απορία, αμφιβολία κτλ.) και σε δεικτικές και αόριστες αντωνυμίες, π.χ. Ο Ανδρέας έχει πάντα την ίδια απορία, αν η παιδαγωγική είναι επιστήμη ή όχι.
- Προσδιορισμός σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων και εκφράσεων των προηγούμενων παραγράφων, π.χ. Ο καθηγητής μας κ. Ιωάννου ξεκινούσε πάντα το μάθημά του με την ερώτηση αν έχουμε διαβάσει το μάθημά μας.

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(v) (όταν υπάρχει να, έχουν άρνηση μη[v]) και εκφέρονται με οριστική που εκφράζει κάτι πραγματικό ή μια δυνατότητα και υποτακτική που εκφράζει απορία, π.χ. Απορούμε όλοι οι φίλοι του γιατί δεν έρχεται στις εκδηλώσεις τελευταία. Φαντάζεσαι τι θα μπορούσε να πετύχει με λίγη προσπάθεια παραπάνω; Αναρωτιέμαι γιατί να μην έρχεται ακόμα.

β. Επιρρηματικές προτάσεις

Στις επιρρηματικές προτάσεις ανήκουν οι αιτιολογικές, οι τελικές, οι αποτελεσματικές, οι υποθετικές, οι εναντιωματικές-παραχωρητικές, οι χρονικές και οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις.¹

1. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις εξετάζονται μαζί με τις αναφορικές ονοματικές στο τέλος της παρούσας ενότητας.

➤ Αιτιολογικές προτάσεις

Αιτιολογικές ονομάζονται οι προτάσεις που εισάγονται με αιτιολογικούς συνδέσμους (γιατί, επειδή, αφού, τι [ποιητικό]) και με εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως αιτιολογικοί σύνδεσμοι (καθώς, που, μια και κτλ.) και δηλώνουν την αιτία. Οι αιτιολογικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(ν) και εκφέρονται με απλή οριστική, με οριστική που δηλώνει δυνατότητα και οριστική που δηλώνει πιθανότητα, π.χ. Χάρηκα πολύ, επειδή έμαθα πως είσαι καλά. Βιάστηκα, γιατί θα ερχόσουν γρήγορα. Μη στενοχωριέσαι, γιατί θα είναι όλα εύκολα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΥΝΤΑΞΗ

3. Το ρήμα και η ρηματική φράση.....	5
3.1. Ορισμός – Λειτουργία.....	5
3.2. Το ρήμα και τα παρεπόμενά του.....	7
α. Διαθέσεις και φωνές.....	8
β. Οι χρόνοι.....	14
Η σημασία των χρόνων στην οριστική.....	15
γ. Εγκλίσεις και τροπικότητες.....	24
Οι εγκλίσεις.....	27
Οι τροπικότητες.....	34
δ. Το ποιόν ενέργειας.....	39

ε. Πρόσωπο και αριθμός.....	41
3.3. Η ρηματική φράση και τα στοιχεία της.....	45
α. Ρήμα με ονοματική φράση ως αντικείμενο.....	46
β. Ρήμα με εμπρόθετη φράση ως αντικείμενο.....	48
Συνοπτικός πίνακας.....	61
4. Τα επιρρηματικά.....	65
4.1. Ορισμός – Λειτουργία – Σύ- νταξη.....	65
4.2. Μορφές.....	70
4.3. Σημασίες.....	72
Οι ειδικότερες σημασίες των προθέσεων.....	80
α. Κοινές προθέσεις.....	80
β. Λόγιες προθέσεις.....	91

5. Σύνδεση προτάσεων.....	108
5.1. Παρατακτική σύνδεση.....	109
5.2. Υποτακτική σύνδεση.....	113
α. Ονοματικές προτάσεις.....	115
β. Επιρρηματικές προτάσεις.....	127

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.